

આણંદ જિલ્લામાં મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકો અને પ્રાથમરી વિભાગમાં  
અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકોનો માનસિક સ્વાસ્થ્યનો તુલનાત્મક અભ્યાસ

**FULARE PAYALBEN AMARSING**

Special Educators, Anand

**Abstract**

હાલના અભ્યાસનો હેતુ “આણંદ જિલ્લામાં મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકો અને પ્રાથમરી વિભાગમાં અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકોનો માનસિક સ્વાસ્થ્યનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.”જે સજીવ જરૂરિયાતો અને સંજોગો વચ્ચે સંતુલન જાળવી રાખે છે.સંશોધનને અનુરૂપ શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ રચેલ હતી. આ શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ માટેમનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 60 શિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાના 60 શિક્ષકો, કુલ શિક્ષકો =૧૨૦ મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 15 સ્ત્રી શિક્ષક,મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 15 પુરુષ શિક્ષક, સમાવેશ કરવામાં આવ્યો.પ્રાથમિક શાળાના 15સ્ત્રી શિક્ષકો અને 15 પુરુષ શિક્ષક, નો માનસિક સ્વાસ્થ્ય તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવા મા આવ્યો.જેમાં યદ્યચ્છ નિદર્શ પ્રમાણે પસંદ કરેલ હતી. આ માનસિક સ્વસ્થ સિવાય અભ્યાસ માટે સમાવિષ્ટ ચલો લિંગ અને શાળાનો પ્રકાર છે. આ 120 શિક્ષકો (60 સ્ત્રી શિક્ષકો , 60 પુરુષ શિક્ષકો) ના નમૂના પર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો આનંદ જિલ્લા ની વિવિધ મનોદિવ્યાંગ બાળકો ને અભ્યાસ કરાવતી વિશેષ શાળા નાશિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાઓ ના શિક્ષકોનો અભ્યાસ કરવા. એક પ્રમાણભૂત આ અભ્યાસ માટે વિધાયક માનસિક સ્વાસ્થ્ય ઇન્વેન્ટરી- ડૉ. સી. ડી. અગા એ અને ડૉ. આર. ડી. હેલોડ દ્વારા વિકસિત. માનસિક સ્વાસ્થ્ય ઇન્વેન્ટરી નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.ગોઠવણ ચલો પર વ્યક્તિગત પરિબલોના પ્રભાવને તપાસવા માટે ડેટાનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું. અભ્યાસના મુખ્ય તારણો દર્શાવે છે કે શાળાના બાળકોનું એડજસ્ટમેન્ટ મુખ્યત્વે છે શાળાના ચલો પર આધારિત છે જેમ કે શાળામાં હાજર શિક્ષણનું માધ્યમ, અને બાળકોનું લિંગ પણ ગોઠવણની સમસ્યાઓને નોંધપાત્ર રીતે પ્રભાવિત કરે છે. મોટે ભાગે સમસ્યાઓ શાળાએ જતા બાળકો સાથે સંબંધિત ભાવનાત્મક ખલેલ, વૃદ્ધિ અને વિકાસ, શૈક્ષણિક અન્ડરચીવમેન્ટ અને સંબંધ સંબંધિત સમસ્યા.

• પ્રસ્તાવના :-

ખેડા જિલ્લામાંથી મહાત્મા ગાંધીજીના જન્મ દિવસે તા.૨/૧૦/૯૭ ના રોજ વિભાજીત નવનિર્મિત આણંદ જિલ્લામાં વર્ષ - ૨૦૧૧ ની વસ્તી ગણતરી મુજબ જિલ્લામાં પુરુષોનું સાક્ષરતા પ્રમાણ ૯૩.૨૩ ટકા અને સ્ત્રી સાક્ષરતાનું પ્રમાણ ૭૭.૭૬ ટકા અને આણંદ જિલ્લામાં સાક્ષરતાનું પ્રમાણ સરેરાશ ૮૫.૭૯ ટકા છે.

આણંદ એન.આર.આઈ જિલ્લો ગણાય વે. જેથી સૌથી વધુ શિક્ષિત અને સૌથી ઓછા શિક્ષિતના દરવાળા ગામડાઓ આ જિલ્લામાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જ્યારે જિલ્લા પ્રાથમિક શાળાઓમાં કન્યા કેળવણીને વધુ ઉત્તેજન આપી સરેરાશ ૩૫ ટકા જેટલા સ્ત્રી અને પુરુષોના સાક્ષરતા તફાવત ને શક્ય તેટલો કમશઃ ઘટાડવા માટે જિલ્લાના વહિવટી તંત્ર દ્વારા વર્ષોથી પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. હાલ જિલ્લામાં ૩૫ ટકા થી ઓછી સ્ત્રી સાક્ષરતાવાળ ફક્ત ૧૭ ગામ છે. ૨૭ ટકા થી ઓછી સાક્ષરતા વાળા એકપણ ગામ નથી. આમ જોતાં શિક્ષણ ક્ષેત્રે મહત્વનો ફાળો બહોળો પ્રદાન કરેલ છે. જિલ્લા પ્રાથમિક શૈક્ષણિક માળખું જોતાં આણંદ જિલ્લાના તાલુકા ૮(આઠ) છે. બીટ ૨૧ છે. તેમજ ૧૨૫ પગાર કેન્દ્રો આવેલા છે. બી.આર.સી. કેન્દ્રો - ૦૮ છે. અને સી.આર.સી. કેન્દ્રો ૧૬૪ છે. જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણમાં કુલ ૧૦૩૨ શાળાઓ આવેલી છે. ધો. ૧ થી ૭ ની શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા જોતાં અ.જાતિ માં કુમાર અને કન્યાઓ ૧૩૬૭૮ છે. અનુ.જન.જાતિમાં કુમાર અને કન્યા ૬૭૭૧ છે. બક્ષીપંચમાં કુલ ૧૮૩૯૭૬ છે. અન્યમાં ૯૨૮૬૩ છે. આમ કુલ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ૨૯૭૨૮૮ છે. જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ ક્ષેત્રે બાળકોની સારી એવી પ્રગતી ગયેલ છે.

જિલ્લા પ્રાથમિક શાળાઓમાં બાળકોને વિવિધલક્ષી અધ્યન આપવામાં આવે છે. બાળકોને શાળામાં આનંદમય શિક્ષણ મેળવે તથા રસપ્રદ પ્રવૃત્તિઓથી માહિતગાર થાય તે માટે બાળ મેળા, બાળ રમોત્સવ, વિજ્ઞાનમેળા, ગરબા સ્પર્ધા, શૈક્ષણિક સાધનોનું પ્રદર્શન ગણિત મેળા સંબંધિત સ્પર્ધા જેવી આનંદમય શિક્ષણ માટેની પ્રવૃત્તિઓ યોજવામાં આવે છે. આમ જિલ્લામાં પ્રાથમિકતાનો પાયો મજબૂત છે.

સમસ્યા કથન :-

પ્રસ્તુત સંશોધન માટેની સમસ્યા આ પ્રમાણે શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવી હતી.

“આણંદ જિલ્લામાં મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકો અને પ્રાઇમરી વિભાગમાં અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકોનો માનસિક સ્વાસ્થ્યનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.”

### પૂર્વ થયેલા અભ્યાસ:-

વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટે શિક્ષણ મંત્રાલયની પ્રશંસનીય પહેલ - શિક્ષણ મંત્રાલયની પ્રશંસનીય પહેલ

કેન્દ્રીય શિક્ષણ મંત્રાલય (Union Ministry of Education) અનુસાર તમામ રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરકારોને મંત્રાલયની પહેલને વ્યાપક પ્રચાર કરવાની સલાહ આપવામાં આવી હતી. જેથી રસ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, માતાપિતા આ સેવાઓનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરી શકે. NCERTની મદદથી શિક્ષણ મંત્રાલયે માનસિક સ્વાસ્થ્ય સર્વે હાથ ધર્યો (NCERT Mental Health Survey) હતો. નવી દિલ્હી:શિક્ષણ મંત્રાલય (Union Ministry of Education) દ્વારા નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશનલ રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેનિંગ (NCERT)ની મદદથી માનસિક સ્વાસ્થ્ય સર્વે હાથ ધરવામાં આવ્યો (NCERT Mental Health Survey) હતો. જેમાં વિદ્યાર્થીઓના માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને સર્વાંગી વિકાસ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ સર્વે વિદ્યાર્થીઓના માનસિક સ્વાસ્થ્યને લઈને તેમની ધારણા જાણવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. સર્વેક્ષણે વિદ્યાર્થીઓને તેમની લાગણીઓ પર પ્રતિબિંબિત કરવાની અને તેમના સુખાકારીને હકારાત્મક અથવા નકારાત્મક રીતે અસર કરતા પાસાઓ પર આત્મનિરીક્ષણ કરવાની તક આપી છે.

પહેલસર્વેક્ષણ: રાજ્યસભામાં એક પ્રશ્નના લેખિત જવાબમાં આ માહિતી આપતાં શિક્ષણ રાજ્યપ્રધાન અન્નપૂર્ણા દેવીએ જણાવ્યું હતું કે, “દેશભરની વિવિધ શાળાઓના ધોરણ 6 થી 12ના કુલ 3,79,842 વિદ્યાર્થીઓએ સર્વેમાં ભાગ લીધો હતો. શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા તારીખ 06 સપ્ટેમ્બર 2022ના રોજ સર્વેક્ષણ અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. સર્વેક્ષણના એકંદર તારણો સૂચવે છે કે, મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓ તેમના જીવનમાં સાટું કરવા માટે જવાબદાર હોવાનું અનુભવે છે.”વિદ્યાર્થી તણાવ: જો કે, વિદ્યાર્થીઓનો શારીરિક દેખાવ, અંગત અને શાળાના જીવનમાંથી સંતોષ અને લોકો તેમની લાગણીઓ અને આનંદના અનુભવો શેર કરવા માટે ઉપલબ્ધતા પણ વારંવાર મૂડ સ્વિંગ સાથે સંકળાયેલા હતા, અભ્યાસ, પરીક્ષા અને પરિણામ વિશે ચિંતા અનુભવતા હતા. આ વિદ્યાર્થી તણાવ મધ્યમથી માધ્યમિક સ્તર સુધી વધ્યો અને છોકરાઓ કરતાં છોકરીઓ દ્વારા વધુ નોંધવામાં આવ્યો. વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી વ્યૂહરચનાઓમાં યોગ અને ધ્યાન માટે તેમની પસંદગીનો સમાવેશ થાય છે.

એક માહિતી પુસ્તિકા વિકસાવવા માટે પસંદગીની શહેરી અને ગ્રામીણ શાળાઓ, જલંધર (પંજાબ)માં પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોમાં બાળકોની હળવી અને મધ્યમ માનસિક વિકલાંગતા અંગેના જ્ઞાનનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.

અભ્યાસની પૃષ્ઠભૂમિ અને ઉદ્દેશ્યો: માનસિક મંદતા એ કોઈ રોગ નથી પરંતુ એક એવી સ્થિતિ છે જેમાં બૌદ્ધિક ક્ષમતાઓ ક્યારેય પ્રગટ થતી નથી અથવા મંદબુદ્ધિ વ્યક્તિને આવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે પૂરતો વિકાસ થયો નથી. અભ્યાસનો ઉદ્દેશ્ય શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારના શાળાના શિક્ષકોમાં બાળકોની હળવી અને મધ્યમ માનસિક વિકલાંગતા અંગેના જ્ઞાનના સ્કોરનું મૂલ્યાંકન કરવાનો, શહેરી અને ગ્રામીણ શાળાના શિક્ષકો વચ્ચેના બાળકોના હળવા અને મધ્યમ માનસિક વિકલાંગતા અંગેના જ્ઞાનના સ્કોરની તુલના કરવાનો છે. હળવા અને મધ્યમ માનસિક વિકલાંગતાના સંબંધમાં શહેરી અને ગ્રામીણ શાળાના શિક્ષક જ્ઞાન સ્કોર અને તેમના વસ્તી વિષયક ચલો સાથે જોડાણ શોધો અને વિકાસ માટે હળવા અને મધ્યમ માનસિક વિકલાંગતા સંબંધિત માહિતી પુસ્તિકા.

### પારિભાષિક શબ્દોની વ્યાખ્યા.-

પ્રસ્તુત સંશોધનના શીર્ષકમાં સમાવિષ્ટ શબ્દો પણ તેના ચોક્કસ અર્થ સાથે પ્રયોજાય છે. આથી શબ્દોને વ્યાખ્યાયિત કરવાનું જરૂર બને છે.

### માનસિક સ્વાસ્થ્ય:-

માનસિક સ્વાસ્થ્ય એટલે વ્યક્તિ અને સમાજનાં સંયોજન પર અસર કરતા બધાજ પરિબલોનો વ્યવસ્થિત અભ્યાસ અને અભ્યાસનાં પરિણામોનો ફાયદાકારક ઉપયોગ” - ડી.બી.કલીન

‘માનસિક સ્વાસ્થ્ય એટલે લોકોના વ્યક્તિગત તેમજ સામાજિક દૃષ્ટીએ એવા પ્રકારના વર્તનનો વિકાસ કે જે કોઈ પણ પ્રકારની માનસિક બીમારી ને નિવારવા માટેની ઉત્તમ શક્તિ ધરવતો હોય” - હેડલી (૧૯૫૮)

### સંશોધનના હેતુઓ :-

સંશોધકે પોતાના મર્યાદિત સાધનો,શક્તિ અને સમયને લક્ષમાં લઈને નીચેના હેતુઓ નજર સમક્ષ રાખીને અભ્યાસ કરવાનું વિચાર્યું હતું

૧. ”મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા પર ની અસર તપાસવી.

૨. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર જાતીયતા ની અસર તપાસવી.

૩. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોમાં વ્યવસાયિક સંતોષ અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય વચ્ચેનો સંબંધ તપાસવો.

### સંશોધનની ઉત્કલ્પના :-

— પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે પોતાના સંશોધનને અનુરૂપ શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ નીચે પ્રમાણે રચેલ હતી.

પૂર્વધારણાઓ નીચે મુજબ હતી.

H01 મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

H02 પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર જાતીયતા વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

H03 મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર જાતીયતા વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

### સંશોધનના ચલો :-

#### ૧.સ્વતંત્ર ચલ :

૧. જાતીયતા : સ્ત્રી, પુરુષ

૨. શાળાનો પ્રકાર : વિશેષ શાળા, જિલ્લા પંચાયત સંચાલિત શાળા, નગરપાલિકા સંચાલિત શાળા,

#### ૨.પરતંત્ર ચલ : માનસિક સ્વાસ્થ્ય

### ૭. સંશોધનની મર્યાદા :-

૧. પ્રસ્તુત સંશોધન ફક્ત મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો પુરતું મર્યાદિત કરવામાં આવ્યું હતું.

૩. પ્રસ્તુત સંશોધન ફક્ત મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યના માપન માટે તૈયાર ઉપકરણોનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

૩. પ્રસ્તુત સંશોધન ફક્ત આણંદ જિલ્લા પુરતું જ મર્યાદિત રહ્યું હતું.

### નમૂના પસંદગી :-

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નમૂનાના પસંદગી તરીકે આણંદ જિલ્લાની વિવિધ મનોદિવ્યાંગ બાળકો ને અભ્યાસ કરાવતી વિશેષ શાળા નાશિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાઓ ના શિક્ષકોનો સમાવેશ કરવા માં આવ્યો. શિક્ષકોને યાદચ્છિક રીતે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ યાદચ્છિકરણ સમયે શિક્ષકોની જાતીયતા અને શાળાનો પ્રકાર જેવા ચલોને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. જેમાં... મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 60 શિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાના 60 શિક્ષકો, કુલ શિક્ષકો = 120 નમૂના તરીકે લીધા.

મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 15 સ્ત્રી શિક્ષક, મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતા 15 પુરુષ શિક્ષક, નમૂના તરીકે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો.

પ્રાથમિક શાળાના 15 સ્ત્રી શિક્ષકો અને 15 પુરુષ શિક્ષક, નો માનસિક સ્વાસ્થ્ય તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવામાટે નમૂના તરીકે લીધા .

માનસિક સ્વસ્થ સિવાય અભ્યાસ માટે સમાવિષ્ટ ચલો લિંગ અને શાળાનો પ્રકાર છે.

120 શિક્ષકો (60 સ્ત્રી શિક્ષકો , 60 પુરુષ શિક્ષકો) ના નમૂના પર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

### સંશોધન પ્રકાર :-

પ્રસ્તુત સંશોધન વ્યાવહારિક સંશોધન પ્રકારનો હતો. તેમજ સંખ્યાત્મક સ્વરૂપ પણ ધરાવતો હતો.

### સંશોધન પદ્ધતિ :-

પ્રસ્તુત સંશોધન સર્વેક્ષણ સંશોધન પદ્ધતિ અને પ્રશ્નાવલી સંશોધન પદ્ધતિ મુજબ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

### માહિતી પ્રાપ્ત કરવા માટેના ઉપકરણો :-

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સંશોધકે નીચે જણાવેલ તૈયાર ઉપકરણોનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

૧ આ અભ્યાસ માટે વિધાયક માનસિક સ્વાસ્થ્ય ઇન્વેન્ટરી-ડૉ. સી. ડી. અગા એ અને ડૉ. આર. ડી. હેલોડ દ્વારા વિકસિત. માનસિક સ્વાસ્થ્ય ઇન્વેન્ટરી નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

માહિતી પ્રાપ્તિની રીત :-

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નમૂનાનાં પાત્રોને “માનસિક સ્વાસ્થ્ય માપન સંશોધનિકા” આ ઉપકરણો ઉપયોગ આપવામાં આવ્યા હતા. અને તેના પર પ્રાપ્ત પ્રતિયારોના ગુણાંકન માટે ઉપકરણની માર્ગદર્શિકામાં આપેલ સુચનાઓનું અનુસરણ કરી કરેલ હતું

• માહિતીના પૃથક્કરણની રીત :-

કોષ્ટક - ૧.

મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યના માપન નો સ્કોરનું સરેરાશ, SD અને t મૂલ્ય. મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષકો(n = 60) અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના(n = 60).

| Group                                                   | N  | M     | SD    | “t”  |
|---------------------------------------------------------|----|-------|-------|------|
| મનોદિવ્યાંગ બાળકો ને અભ્યાસ કરાવતી વિશેષ શાળાના શિક્ષકો | 60 | 38.25 | 13.97 | 1.06 |
| પ્રાથમિક શાળાઓ ના શિક્ષકોનો                             | 60 | 41.18 | 16.37 | 1.06 |

Significant at .01 levels. (2.62)

કોષ્ટક 1 માં આપેલા પરિણામો પરથી કહી શકાય છે કે મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યના માપન સરેરાશ સ્કોર 38.25 અને 41.18 હતો. આ શિક્ષકોઓના બે જૂથો વચ્ચે માનસિક સ્વાસ્થ્યનો તફાવત હતો. કમ્પ્યુટિંગ ટી રેશિયો દ્વારા આંકડાકીય રીતે પણ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું જે નોંધપાત્ર તફાવત હોવાનું પણ જણાયું હતું (t=1.06). મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષકો અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યના તેથી રીતે કહી શકાય કે અલગ નહોતા. મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર જાતીયતા વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળેલ છે.

કોષ્ટક-2:

મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા વચ્ચે સ્કોરનું સરેરાશ, SD અને t મૂલ્ય

મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં શાળાના સ્ત્રી શિક્ષક(n = 30) અને પુરુષ શિક્ષક (n = 30)

| Group                                                  | N  | M     | SD    | "t"  |
|--------------------------------------------------------|----|-------|-------|------|
| મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં સ્ત્રી શિક્ષક | 30 | 40.10 | 15.55 | 1.03 |
| મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં પુરુષ શિક્ષક  | 30 | 36.40 | 12.17 | 1.03 |

Significant at .01 levels. (2.62)

કોષ્ટક 2 માં આપેલા પરિણામો પરથી, એવું દેખાય છે કે મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા વચ્ચે ના સરેરાશ સ્કોર્સ 40.10 અને 36.40 હતા. આ શિક્ષક ઓના બે જૂથો ના સંદર્ભ માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય નો તફાવત હતો. કમ્પ્યુટિંગ ટી રેશિયો દ્વારા પણ આંકડાકીય રીતે પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું જે નોંધપાત્ર ન હોવાનું પણ જણાયું હતું (t=1.03). આથી કહી શકાય કે મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા ભિન્નતા પર કોઈ તફાવત નથી. મનોદિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં શિક્ષક માં શાળાના સ્ત્રી શિક્ષક અને પુરુષ શિક્ષક માં માનસિક સ્વાસ્થ્ય ની જાતીયતા ભિન્નતા પર કરતા નોંધપાત્ર રીતે અલગ હશે સાબિત થયું નથી.

### કોષ્ટક 3

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યના માપન ની જાતીયતા વચ્ચે નો સ્કોરનું સરેરાશ, SD અને t મૂલ્ય.પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના શિક્ષક માં શાળાના સ્ત્રી શિક્ષક(n = 30) અને પુરુષ શિક્ષક (n = 30)

| Group                                                     | N  | M     | SD    | "t"  |
|-----------------------------------------------------------|----|-------|-------|------|
| પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના શિક્ષક માં શાળાના સ્ત્રી શિક્ષક | 30 | 34.50 | 16.39 | 3.44 |

|                                                          |    |       |       |      |
|----------------------------------------------------------|----|-------|-------|------|
| પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના શિક્ષક માં શાળાના પુરુષ શિક્ષક | 30 | 47.87 | 13.58 | 3.44 |
|----------------------------------------------------------|----|-------|-------|------|

Significant at .01 levels. (2.62)

### કોષ્ટક ૩

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વસ્થ્ય ઉચ્ચ હોવાનું જણાયું હતું પ્રાથમિક શાળાના સ્ત્રી શિક્ષકોના અને શાળાના પુરુષ શિક્ષકોના માનસિક સ્વસ્થ્ય સરેરાશ સ્કોર અનુક્રમે 34.50 અને 47.87 હતા અને બે જૂથો વચ્ચે શિક્ષકોના માનસિક સ્વસ્થ્ય સંદર્ભમાં તફાવત પણ ટી રેશિયોની ગણતરી દ્વારા આંકડાકીય રીતે ચકાસવામાં આવ્યો હતો જે પણ નોંધપાત્ર જણાયો હતો. ( $t=3.44$ ). આમ, એમ કહી શકાય કે, શૈક્ષણિક ભારણ અને શાળાનું વાતાવરણ પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના માનસિક સ્વસ્થ્ય વધારવામાં ફાળો આપી શકે છે

### REFERENCES

Adjustment Inventory. Unpublished Ph. D. Thesis, M.S. University, Baroda.

Aggrawal, J.C. (2004). Psychology of learning and Development, Shipra Publication, Delhi. Females; A causal study, Journal of Personality study and Group Behavior, Amritsar, 25, 19-31.

Isakson, K. (1999). The adjustment of adolescents during the transition into high school: A Short-term longitudinal study. Journal of Youth and Adolescence, 28, 1- 26.

Jansari A.B. (1971). Student problem Inventory. Bharti manomapan centre, Ahmedabad, India.

Tung, S. and Chahal, N. (2005). Relationship between Stress and Adjustment Adolescents